

Rakstītprasmes mācība sešgadīgiem bērniem

Ministru kabineta 2010.gada 3.augusta noteikumu Nr.709 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām" 13.4.apakšpunkts nosaka, ka bērni pazīst iespīestos un rakstītos burtus, raksta burtus, vārdus un vienkāršus teikumus. Beidzot pirmsskolu, bērniem šo prasmi apguve ir nevis obligātais, bet gan vēlamais sasniedzamais rezultāts, jo bērnu attīstība šajā vecumā ir ļoti atšķirīga. Arī no tā, cik ilgi bērni apmeklējuši pirmsskolas izglītības iestādi, kur notiek mērķtiecīga sagatavošanās lasīšanai un rakstīšanai, atkarīga viņu rakstītprasmes apguve.

Rakstītprasme ir māka rakstīt noteikta veidojuma burtus (alfabētu), burtus savienot vārdos, lai tālāk veidotu teikumus un tekstu. (Paegle Dz., Villerušs V., 1997.) Rakstība ir runas atspoguļojums grafiskās zīmēs. Rakstītprasmes apguve ir cieši saistīta ar lasītprasmes apguvi. Šie procesi norit vienlaicīgi un viens otru ietekmē. Atšķirībā no runas lasītprasmi un rakstītprasmi apgūst tikai mācību ceļā. Rakstības apguve ir prāta darbību virkne, kuras pamatā ir komplicēti psihiskie procesi – runas fonemātiskā uztvere, skaņu analīze un sintēze, redzes un kustību analizatoru saskaņota darbība. Pirms rakstīšanas bērnam skaņas jāsadzird, jāatceras tām atbilstošie burti un tie jāuzraksta pareizā secībā. (Baumane A., 1992.)

Rakstītprasmes apguve notiek pakāpeniski trīs posmos: pirmsābece, ābece un pēcābece periodā.

Pirmsābece periods (apmēram septiņas nedēļas) ir sagatavotājposms rakstītmācīšanā. Šajā posmā notiek bērna rokas sagatavošana rakstīšanai, attīstot:

- rokas muskuļu kustību sistēmu;
- kustību koordinācijas un regulācijas spējas;
- ritmiskuma izjūtu.

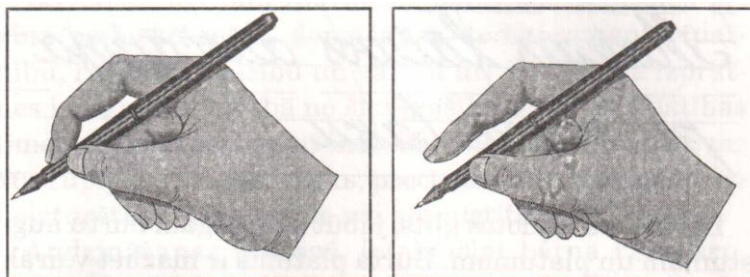
Rokas sīko muskulatūru attīsta daudzveidīgas darbības (veidošana, plēšana, vēršana, locīšana u.c.) un vingrinājumi rakstīšanas mehānisma veidošanai. Rokas sīko muskulatūru attīstoši vingrinājumi (kamoliņu tīšana, ornamentu zīmējumi, pārvilkšana, apvilkšana, izkrāsošana, ģeometrisko figūru zīmējumi, zīmējumu veidošana pēc orientieriem, punktēšana, burtu formu atveidošana smiltīs, sniegā, ar aukliņām, plastilīnu, mālu, lentītēm, diegiem un citiem materiāliem, to izplēšana no papīra, uzlīmēšana, izšūšana, roku kustību rotaļas, kurās skolēni ar pirkstiem atspoguļo dažādus tēlus darbībā, roku kustības skaņu vingrinājumos u.c.) paredzēti, lai bērni ne tikai apgūtu rakstīšanas mehānismu, sagatavotu roku tik grūtai intelektuālai un sociālai darbībai kā rakstīšana, bet arī sagatavotos burtu rakstīšanai, attīstītu acumēru, ritma izjūtu, kā arī audzinātu bērniem tādas rakstura īpašības kā pacietība, griba paveikt darbu līdz galam, precizitāte, novērošanas un salīdzināšanas spējas. (Anspoka Z., 2008.)

Sākumā vingrinājumi veicami uz bezlīniju papīra ar zīmuli, jo novērš bērniem nedrošības sajūtu, dod iespējas veikt vingrinājumus ar plašākām rokas kustībām. Kad šī prasme ir apgūta, var rakstīt līnijās (14 mm līnijkopās, kas sadalītas uz pusēm).

Rakstīšana ir pavisam jauns un samērā grūts darbības veids sešgadīgiem bērniem. Šajā vecumā vēl nav pietiekami attīstītas kustību koordinācijas un regulācijas spējas, kā arī roku, īpaši pirkstu, sīkā muskulatūra. Bērniem ir ievērojami zemākas darbības spējas, ātrāk iestājas nogurums. (Karule A., 1982.) Sākumā rakstītmācīšanai dienā vēlams veltīt ne vairāk kā 10 minūtes.

Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir raudzīties, lai bērni pareizi ieņemtu vajadzīgo ķermeņa stāvokli un saglabātu to visu rakstīšanas laiku. Sēžot nedrīkst piespieties pie galda. Atstarpei starp galda virsmu un bērna krūtīm jābūt tik platai, lai tai cauri brīvi ietu bērna dūrīte. Muguriņa jātur taisni, galva nedaudz paliecta uz priekšu. (Blūma A., 1995.)

Bērnus jā māca pareizi satvert un turēt rakstāmo. Pirksti ir nedaudz saliekti un brīvi aptver zīmuli (pildspalvu), to īpaši nespiežot. Rādītāja pirksts ir tikai viegli uzlikts uz pildspalvas. Tā jāaptver apmēram 2 cm virs zīmuļa gala (skatīt 1.attēlu). (Blūma A., 1995.)

1.attēls. Rakstāmā satveršana un turēšana.

Papīra lapu vai burtnīcu novietot slīpi, jo tad gan rakstīt ir ērtāk, gan veidojas pareizāks raksts slīpuma ziņā. Burtnīca vai lapa ir novietota pareizi tad, ja apakšdelms un burtnīcā rakstāmā rinda veido taisnu leņķi. Rakstot labās vai kreisās rokas delna virzās ieslīpi uz augšu, apakšdelmam kustoties pa apli. Ja jāraksta burtnīcas atvērums kreisajā pusē, lapas apakšējam kreisajam stūrim jābūt pret krūšu vidu, ja labajā pusē – atvērums vidus ir tieši pret krūšu vidu. No lapas vai burtnīcas pareiza novietojuma atkarīgs rokraksta glītums, tāpēc svarīgi, lai bērns kontrolētu, kā atrodas viņa plauksta ar rakstāmriku attiecībā pret galda malu. Ja bērns nepareizi tur burtnīcu vai lapu, arī raksts ir nevienmērīgs – gan stāvāks, gan slīpāks. (Anspoka Z., 2003.) Bērni raksta ar vidēji mīkstu zīmuli, bet, kad apgūta burtu elementu rakstība, var rakstīt arī ar lodīšu pildspalvu.

Tā kā šajā vecumā bērniem ir zema pašregulācija un nav pietiekamas pieredzes rakstīšanā, nav vēlams bērnu aicināt rakstīt uz tāfeles (uz tāfeles raksta citādi nekā burtnīcā, jo tāfele ir nostiprināta taisni). Tāfele lai paliek kā pedagoga palīg līdzeklis demonstrējumiem, dažādiem pierakstiem, ko pēc parauga bērni atdarina darba burtnīcā vai speciāli šim darbam paredzētās lapās. (Anspoka Z., 2008.)

Lai pieradinātu sešgadīgos bērnus apzināti darboties un domāt rakstīšanas procesā, ieteicams, rakstot burta elementus, klusu pie sevis vai domās runāt līdzi. Bērniem jāpalīdz veidot rakstāmā burta elementa (burta) kustību tēls, tad viņi labāk izjūt tā formu. Šajā nolūkā praktizējams darbības paņēmieni **rakstīšana gaisā**. Pēc rakstīšanas gaisā ieteicams vingrināties burta elementa (burta) **rakstīšanā uz bezlīniju lapas**. Praktizējama arī burtu elementu (burta) **rakstīšana pēc orientieriem**. Tie ir punkti, kuri jau izlikti vai kurus izliek bērns. Uzrakstītie burtu elementi vai burti vienmēr jāsalīdzina ar paraugu, kurš atrodas bērnam redzamā vietā pie sienas vai uz galda. Jāizlabo konstatētās neprecizitātes.

Ābeces periodā rakstītprasmi bērni apgūst vienlaikus ar lasītprasmi. Bērni mācās rakstīt mazos un lielos burtus tādā secībā, kā mācoties lasīt. Sešgadīgiem bērniem jāapgūst burtu (burta savienojumu zilbēs un vārdos), ciparu, jautājuma un izsaukuma zīmes rakstība (skatīt 2.attēlu). (Paegle Dz., Villerušs V., 1997.)

Aa Āā Bb Cc Čč Dd Ee Ēē Ff Gg
 Ģģ Hh Ii Īī Jj Kk Ķķ Ll Ļļ Mm
 Nn Ņņ Oo Pp Rr Ss Šš Tt Uu Ūū
 Vv Zz Žž
 123456789?!

2.attēls. Rakstīto burtu alfabēts.

Šajā posmā galvenā vērība jāvelta sarežģītākas formas burtu, ciparu un pieturzīmju pareizai rakstībai (skatīt 3. attēlu). (Paegle Dz., Villerušs V., 1997.)

Aa B C D d E F G g
 h K L M m N n O o
 P p R S T t U u V v Z z
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 ?

3.attēls. Burtu rakstība.

Nav vienota viedokļa, kādā secībā mācīt burtus. **Burtu mācīšanas secībai** jābūt tādai, lai patskanim, divskanim seko līdzskanis, jo tā var ātrāk sapludināt burtus zilbēs un izlasīt vārdus, vārdu savienojumus un pat teikumus. (Anspoka Z., 2008.) Mācību līdzekļu autori piedāvā dažādu burtu mācīšanas secību (skatīt tabulu).

Tabula

Dažādu autoru burtu mācīšanas secība

Mācību līdzekļa autors	Ieteiktā burtu mācīšanas secība
V.Baha	u, i, t, e, l, ļ, ē, ī, ū, n, ņ, m, p, o, b, c, č, a, ā, d, s, š, j, g, r, v, f, h, z, ž, k, ķ
Z.Ivanova, D.Urbanoviča	u, ū, m, n, a, ā, l, s, i, ī, r, e, ē, t, d, o, v, j, k, g, c, b, z, h, f, ķ, ģ, ļ, ņ, š, č, ž
I.Strelēvica	a, ā, l, m, n, i, ī, s, e, ē, t, u, ū, k, o, p, r, b, d, j, z, v, c, g, h, f, ļ, ņ, ķ, ģ, š, ž, č
A.Reveliņa	u, ū, m, n, a, ā, l, s, i, ī, r, e, ē, t, j, d, v, p, o, c, b, g, k, ķ, h, f, z, ž, č, š, ņ, ļ, ģ
"Ar gudru ziņu", autoru kolektīvs	i, ī, u, ū, t, n, ņ, m, p, a, ā, c, č, e, ē, l, ļ, j, s, š, z, ž, r, b, v, k, ķ, g, ģ, h, f
I.Rakēviča	i, ī, u, ū, j, f, t, l, ļ, k, ķ, c, č, e, ē, h, p, o, g, ģ, a, ā, d, b, n, ņ, m, r, s, š, v, z, ž
I.Antiņa	a, ā, l, ļ, m, n, ņ, i, ī, s, š, e, ē, t, u, ū, k, ķ, o, p, r, b, d, j, z, ž, v, c, č, g, ģ, h, f
Z.Anspoka	a, ā, i, ī, u, ū, n, ņ, e, ē, l, ļ, s, š, k, ķ, g, ģ, b, p, d, t, r, z, ž, Z, Ž, c, č, dz, dž, j, v, f, h

Piedāvājot burtu mācīšanas secību, minētie dažādu mācību līdzekļu autori ievērojuši šādus principus:

- izveidot pēc iespējas vairāk vārdu ar mācītajiem burtiem;
- mācot iespiesto burtu vienlaikus ar rakstīto, vispirms māca burtus, kuru rakstība bērnam nesagādā grūtības, jo katra jauna burta rakstībā var izmantot jau iepriekš apgūtos burtu elementus.

Lai atvieglotu bērna mācīšanās procesu, ieteicams lielos rakstītos burtus (kur rakstītais burts atšķiras no iespiestā burta) mācīt ābece perioda noslēgumā, organizējot darbu tā, lai šāda mācīšanās nebūtu atrauta no lasītmācīšanās un mācību process bērnam nekļūtu apnicīgs. Svarīgi, lai bērns saskata katra darba praktisko nozīmību, emocionāli jūtas drošāks, ka viņš redz un jūt, ka to, ko viņš dara, var arī izmantot.

Lai bērniem būtu vieglāk apgūt mācītā burta rakstību, svarīgs ir burta paraugs un detalizēts skaidrojums par tā rakstību. Mācāmā burta rakstība skolotājam jādemonstrē, sīki skaidrojot, kā to pareizi uzrakstīt. Tā kā šajā vecumā bērniem dominējošā ir redzes uztvere, mācoties rakstīt burtu, svarīgi veidot asociācijas par burta rakstību. Atbilstoši asociācijai apziņā izveidojas sakars starp mācāmā burta rakstību un konkrētiem tēliem (gan reālām lietām, gan šķietamībām), mēģinot katram bērnam individuāli atrast labāko, viņam piemērotāko veidu, kā paskaidrot burta atveidi. Lielo un mazo burtu savienojumi netiek strikti normēti.

Ābece periodā praktizējama arī burtu, īsu vārdu **rakstīšana pēc dzirdes**, kā arī burtu, zilbju, vārdu, teikumu, teksta **rakstīšana pēc parauga**.

Ābece posmā ieteicama:

- rakstīšana pēc orientieriem;
- rakstīšana ar taktēšanu;
- teksta rakstīšana no grāmatas;
- teksta labošana;
- radošā rakstīšana. (Anspoka Z., 2008.)

Svarīgi vienlaicīgi ar burta formu mācīt, lai bērns, mācās saprast arī rakstītā jēgu un, līdzī lasot, mācās individuāli atveidot burtus, burtu kopas saistītā rakstā, nebaidoties atcelt roku tai vietā, kurā viņš uztver burtu vārdā un izjūt vārdā ietvertu jēgu. Novērojot bērnus, svarīgi palīdzēt individuāli veidot saistītu rakstu, lai bērns nezaudētu rakstītā jēgu. (Anspoka Z., 2008.)

Burtu apguves posmā galvenā vērība veltāma uzrakstītā burta pareizai formai, vārda vai teikuma saturam, īpaši neakcentējot uzrakstītā glītumu. Skaidri salasāmu un glītu rokrakstu pakāpeniski sāk veidot sākumskolā.

Katram bērnam ir atšķirīgs rakstīšanas temps, tādēļ nevajadzētu viņu steidzināt, mudinot rakstīt ātrāk. Optimālais rakstīšanas temps sešgadīgiem bērniem ir no četrām līdz sešām rakstu zīmēm (burtus) minūtē, septiņgadīgiem – par divām vai trīs rakstu zīmēm vairāk. (Безрукых М., Филиппова Т., 2009.–2010.)

Ābece posmā svarīgi arī mācīt radoši rakstīt, piemēram, atrast īsto vārdu ilustrācijai, to norakstīt vai uzrakstīt pēc dzirdes (tikai jāņem vērā, ka šajā vecumā pēc dzirdes praktizējami fonētiskie rakstījumi); no zilbēm izveidot dažādus vārdus un iesaistīt tos teikumos atbilstīgi tematam u.tml.

Pēcābece perioda mērķis – sistematizēt iemācīto un to pilnveidot, lai turpmāk bērni mācītos valoddarbības veidus izmantotu kā līdzekli daudzveidīgās saziņas situācijās.

Pēcābece perioda **uzdevumi rakstītprasmes apguvei**:

- pilnveidot rakstīšanas prasmes, rakstot lielos un mazos rakstītos burtus gan pēc parauga, gan patstāvīgi vārdos, noformēt tekstus pēc parauga;
- mācīt izteikt savu personīgo attieksmi pret dzirdēto, lasīto kā mutvārdu, tā rakstu runā, lietot pareizas teikumu intonācijas un atbilstošas pieturzīmes teikumu beigās. (Anspoka Z., 2008.)

Pēcābece periodā bērni pilnveido rakstītprasmi, rakstot mazos un lielos burtus atbilstoši savām spējām. Pēcābece periods sākas tad, kad apgūta burtu rakstība; vienā grupā ātrāk, citā vēlāk, un parasti tas jau ir skolas uzdevums.

Izmantotā literatūra

Anspoka Z. *Latviešu valodas didaktika 1.–4. klase*. Rīga: RaKa, 2008.

Anspoka Z. *Veseluma metode lasītmācībā un rakstītmācībā*: latviešu valoda 1.klasē. Skolotāja grāmata. – Lielvārde: Lielvārds, 2003.

Blūma A. *Glītrakstīšana 2.–4.klasē*: metodiskie ieteikumi skolotājiem. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995.

Mācību un audzināšanas darbs sagatavošanas klasē. / A. Karules red. Rīga: Zvaigzne, 1982.

Ministru kabineta 2010.gada 3.augusta noteikumi Nr.709 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām" [skatīti 2010.gada 6.oktobrī]. Pieejams:

<http://www.likumi.lv/doc.php?id=214604>

Paegle Dz., Villerušs V. *Glītrakstīšana: metodiskie ieteikumi sākumskolas skolotājiem*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997.

Безруких М., Филиппова Т. *Ступеньки к школе. Азбука письма: пособие по обучению детей старшего дошкольного возраста*. Москва: Дрофа, 2009.–2010.